

AKT PIERWSZY, sc. I

Kordian, młody 15-letni chłopiec, leży pod wielką lipą na wiejskim dziedzińcu, Grzegorz, stary sługa, nieco opodal czyści broń myśliwską. Z jednej strony widać dóm wiejski, z drugiej ogród... za ogrodzeniem dziedzińca staw, pola — i lasy sosnowe

KORDIAN

Zabił się — młody... Zrazu jakaś trwoga
 Kładła mi w usta potępienie czynu,
 Była to dla mnie posępna przestroga,
 Aby wnet gasił myśli zapalone;
 Dziś gardzę głupią ostrożnością gminu,
 Gardzę przestrogą, zapalam się, płonę,
 Jak kwiat liśćmi w niebo otwartemi
 Chwytam powietrze, pożeram wrażenia.
 Myśl Boga z tworów wyczytuję ziemi
 I głązy pytam o iskrę płomienia.
 Ten staw odbite niebo w sobie czuje
 I myśli nieba błękitem.
 Ta cicha jesień, co drzew trzęsie szczytem,
 Co na drzewach liście truje
 I różom rozwiewa czoła,
 Podobna do śmierci anioła,
 Ciche wyrzekła słowa do drzew: Gińcie drzewa!
 Zwiędły — opadły.
 Myśl śmierci z przyrodzenia w duszę się przelewa;
 Posępny, tęskny, pobladły,
 Patrzę na kwiatów skonanie
 I zdaje mi się, że mię wiatr rozwiewa.
 [...]
 Otom ja sam, jak drzewo zwarzone od kiści,
 Sto we mnie żądz, sto uczuć, sto uwiędłych liści;
 Ilekroć wiatr silniejszy wionie, zrywa tłumy.
 Celem uczuć — zwiędnięcie; głosem uczuć — szumy
 Bez harmonii wyrazów... Niech grom we mnie wali!
 Niech w tłumie myśli jaką myśl wielką zapali...
 Boże! zdejm z mego serca jaskółczy niepokój,
 Daj życiu duszę i cel duszy wyprorokuj...
 Jedną myśl wielką roznieć, niechaj pali żarem,
 A stanę się tej myśli narzędziem, zegarem,
 Na twarzy ją pokażę, popchnę serca biciem,
 Rozdzwonię wyrazami i dokończę życiem.
 [...]

KORDIAN

zamyślony, mówi sam do siebie

Wstyd mi! Starzec zapala we mnie iskrę ducha.
 Nieraz z myślą zburzoną w ciemne idę lasy,
 Szczęk broni rzucam w sosen rozchwieanych hałasy,
 Widzę siebie wśród światła czarodziejskich sławy.
 Wśród promienistych szyków; szyki wstają z ziemi.
 Ziemia wstaje jak miasto odgrzebane z lawy...
 Głupstwo... dzieciństwo marzeń... myślami takimi
 Nie śmiałbym się wynurzyć przed starców rozsądkiem,
 Więc szukam — kogo? — sługi, co rozwlekłym wątkiem
 Snuje głupie powieści.
 [...]

KORDIAN

Boże! jak ten stary

Rósł zapalem w olbrzyma; lecz ja nie mam wiary,

Gdzie ludzie oddychają, ja oddech utracam.
 Z wyniosłych myśli ludzkich niedowiarka okiem
 Wsteczną drogą do źródła mętnego powracam.
 Dróg zawartych przesądem nie przestąpię krokiem.
 Teraz czas świat młodzieńca zapalem przemierzyc
 I rozwiązać pytanie: żyć? albolii nie żyć?

[...]

Trzeba mi nowych skrzydeł, nowych dróg potrzeba.
 Jak Kolumb na nieznanne wpływać oceany
 Z myślą smutną i z sercem rozbitym...

LAURA

wołając z ganka

Kordianie!...

KORDIAN

Ten głos rozwiewa złote zapału świtanie.
 Zamknięty jestem w kole czarów tajemniczem,
 Nie wyjdę z niego... Mogłem być czymś... będę niczem...

Akt I, sc. II

[...]

LAURA

Przyszłość daleka,

Póki jesteśmy młodzi, wszystko jest przed nami...

KORDIAN

zamyślony, patrząc na niebo

Ciemny się błękit nieba wyświeca za mgłami,
 Ach księżyc! patrz tam, pani! księżyc srebrny, pełny
 Stanął i patrzy na nas, chmur srebrzyste wełny
 Spadły nań — leci, jakby wyrwał się z chmury;
 Teraz go na pół gałąź rozcina spróchniała,
 Teraz wśród czarnych liści krąg chowa ponury...
 Pani! gdy kiedyś! kiedyś! twarz księżycy biała
 Błyśnie wśród chmur lecących na jesiennym niebie;
 Będziesz mój cień natrętny odpędzać od siebie.

po chwili

Bóg promień duszy wcielił w nieskończone twory,
 Dusza się rozprysnęła na uczuć kolory,
 Z których pięć wzięło zmysły cielesne za sługi,
 Inne zagasty w nicość... ale jest świat drugi!
 Tam z uczuć razem zlanych wstanie anioł biały,
 Mniejszy może niż człowiek, atom, środek koła
 Rozprysniętych promieni; ale jasny cały
 I plam ludzkich nie będzie na sercu anioła.
 Nieskończoności zmysłem dusza się pomnoży,
 Bóg aniołowi oczy na przyszłość otworzy,
 Aż przestanie zaglądać w ciemną wspomnień trumnę.
 Bóg mu pod nogi światła wyrwoci kolumnę,
 Po niej gwiazd miriady zapali i słońca;
 Anioł je przejrzy wzrokiem nadziei do końca
 I do gwiazdy podobny będzie w przyszłość płynął...
 O! duch mój chce się wyrwać! już pióra rozwinął.
 Dusza z ust zapalonych leci w błękit nieba...

opuszcza ręce i z rozpaczą

Na jednego anioła dwóch dusz ziemskich trzeba!...

KORDIAN

dobywa pistoletu

Nabity — niechaj krzemień na żelazo pada...
 Ból, chwila jedna, ciemno — potem jasność błysnie.
 Lecz jeśli nie zaświeci nic?... i ból przemienie?
 Jeśli się wszystko z chwilą boleści rozprysnie?
 A potem ciemność... potem nawet ciemność ginie,
 Nic — nic — i sobie nawet nie powiem samemu,
 Że nic nie ma — i Boga nie zapytam, czemu
 Nic nie ma?... Ha! więc będę zwyciężony niczem?...
 Śmierć patrzy w oczy moje dwustronnym obliczem,
 Jak niebo nad głowami i odbite w wodzie...
 Prawda lub omamienie — lecz wybierać trudno,
 Gdzie nie można zrozumieć...

przykłada broń do czoła

Nie... nie w tym ogrodzie.
 Znajdę wśród lasów łąkę kwiatną i odludną.
wychodzi z ogrodu

AKT DRUGI. ROK 1828. WĘDROWIEC

James Park w Londynie — wieczór... Kordian siedzi pod drzewem — wokoło łąki zielone — dalej sadzawka ocieniona drzewami, trzody — dokoła parku pałace i dwie wieże Westminsteru

KORDIAN

Wyspę łąk porzucono na pałaców stepy,
 Uciekam tu opodal od wrącego gminu;
 Lud woli pić dym węgla i zaglądać w sklepy;
 A ten ogród, czarowna sielanka Londynu,
 Jak ustęp złoty w nudnym ginie poemacie.
 Ludzie! wy się tym drzewom przypatrywać macie
 Jak cudom Boga obok cudów waszej ręki.
 [...]

Był wiek, żem ja w dziecinnych marzeniach budował
 Wszystkie stolice ziemskie, dziś je widzę różne;
 Ale pierwszych obrazów w myśli nie zepsował,
 Są dziś porównań celem jak księgi podróżne.
 Rzeczywistości naga, wynagrodź marzenie!
 Obym się sam ocenił, skoro świat ocenię...
 [...]

Dover. Kordian siedzi na białej kredowej skale nad morzem, czyta Szekspira — wyjątek z tragedii pod tytułem: „Król Lear”

KORDIAN

czyta

«Chodź! oto szczyt, stój cicho... Zakręci się w głowie,
 Gdy rzucisz wzrok w przepaści ubiegłe spod nogi... [...]
 O! nie patrzę dłużej,
 Bo myśl skrzycona głową w otchłań mię zanurzy...»

przestaje czytać

Szekspirze! duchu! zbudowałeś górę
 Większą od góry, którą Bóg postawił.
 Boś ty ślepemu o przepaści prawił,
 Z nieskończonością zbliżyłeś twór ziemi.
 Wolałbym ciemną mieć na oczach chmurę
 I patrzeć na świat oczyma twojemi.

wstaje

Próżno myśl geniuszu świat cały pozłaca,

Na każdym szczeblu życia rzeczywistość czeka.
 Prawdziwie jam podobny do tego człowieka,
 Co zbiera chwast po skałach życia. — Ciężka praca!...

Willa włoska — pokój cały zwierciadłami wybity — kobierce — wazon y rzniete z lawy, pełne kwiatów — przez okna widać piękną okolicę. — Kordian i Wioletta, młoda i piękna Włoszka

KORDIAN

Duszo! niechaj ci włosy na czole rozgarne!
 Weź mię w twoje ramiona, rozkoszą odkwitnę.
 [...]
 A gdy spojrzysz iskrami twych oczu — szaleję!
 I ożywam na całą pocałunku chwilę.

WIOLETTA

Puść mię! omdleвам.

[...]

KORDIAN

[...]

Ty mię kochasz...

WIOLETTA

Nad życie! Wszak lorda i Boga
 Porzuciłam dla ciebie, czyż wątpisz, szalony?
 [...]

KORDIAN

coraz zimniej i z większym zamysleniem
 Patrę na wazon z lawy, w którym rosną kwiaty;
 Niegdyś ta lawa ogniem zapalona wrzała,
 Skoro ostygła, snycerz kształt jej nadał drogi...
 Świat jest nieraz snycerzem, a serce kobiety
 Lawą ostygłą.
 [...]

KORDIAN

Droga! gdybym pałace mógł nazad odzyskać
 Jedną łzę twoją, nie chcę, abys łzę wylała.
 [...]

A kto wie? jutro może otworzysz powieki
 I spojrzysz w lice nędzy, najstroższej z widziadeł...
 Przekleństwo! jam utracił wszystko!

WIOLETTA

Mio caro,
 Co się to znaczy?

KORDIAN

U drzwi stoją wierzyciele!
 Lecz bogactwo w miłości znikomą jest marą,
 Dawałem ci brylanty, dziś sercem się dzielę.
 [...]

WIOLETTA

ze łzami i gniewem

Ach! ach! ja nieszczęśliwa, zabrał mi klejnoty!

KORDIAN

Zabijasz mię, kochanko, niewczesnymi łzami —
 Serce twoje przekładam nad wszelki dar złoty.

WIOLETTA

Przegrałeś moje serce razem z klejnotami!!
Nędza! nędza mię czeka!...
[...]

KORDIAN

Mnie zaś koń mój czeka.

WIOLETTA

Jedź z diabłem!...
[...]

Sala adamaszkami wybita w Watykanie. Papież siedzi na krześle w złocistych pantoflach, koło niego na złotym trójnogu tiara, a na tiarze papuga z czerwoną szyją. Szwajcar, odmykając drzwi dla Kordiana, krzyczy głośno
SZWAJCAR
Graf Kordian, Polak!

PAPIEŻ

Witam potomka Sobieskich.
wyciąga nogę — *Kordian przyklęka i całuje*
Polska musi doznawać zawsze łask niebieskich?
Dziękczynień modły niosę za ów kraj szczęśliwy,
Bo cesarz jako anioł z gałązką oliwy
Dla katolickiej wiary chęci chowa szczere;
Powinniśmy hosanna śpiewać...

PAPUGA

cienko i chrapliwie
Miserere!!!

KORDIAN

W darze niosę ci, Ojcze, relikwija świętą,
Garść ziemi, kędy dziesięć tysięcy wyrżnięto
Dziatek, starców i niewiast... Ani te ofiary
Opatrzono przed śmiercią chlebem eucharystii;
Złóż ją tam, kędy chowasz drogie carów dary,
W zamian daj mi łzę, jedną łzę...

PAPUGA

Lacryma Christi...

PAPIEŻ

z uśmiechem do papugi, machając chustką
Precz, Luterku, precz mówię... Cóż, synu Polonie,
[...] Jutro z majestatu
Dam wielkie przeżegnanie Rzymowi i światu,
Ujrzysz, jak całe ludy korne krzyżem leżą;
Niech się Polaki modlą, czczą cara i wierzą...

KORDIAN

Lecz garści krwawej ziemi nikt nie błogosławi.
Cóż powiem?...

PAPUGA

De profundis clamavi! clamavi!

PAPIEŻ

zmieszanie śmiechem pokryć usiłuje i spędza papugę
Precz, szatanku! [...]
No, mój synu, idź z Bogiem, a niechaj wasz naród

Wygubi w sobie ogniów jakobińskich zaród,
Niech się weźmie psalterza i radeł, i sochy...

KORDIAN

rzucając na powietrze garść ziemi
Rzucam na cztery wiatry męczennika prochy!
Ze skalanymi usty do kraju powrócę...

PAPIEŻ

Na pobitych Polaków pierwszy klątwę rzucę.
Niechaj wiara jak drzewo oliwkowe buja,
A lud pod jego cieniem żyje.

PAPUGA

Alleluja!...

Kordian sam, z założonymi na piersiach rękoma, stoi na najwyższej igle góry Mont-Blanc

KORDIAN

Tu szczyt... lękam się spojrzeć w przepaść świata ciemną.
Spojrzę... Ach! pod stopami niebo i nad głową
Niebo... Zamknięty jestem w kulę kryształową;
[...]
Stąd czarne skrzydła myśli nad światem rozwinę.
Ciszej! słuchajmy... o te lody się ociera
Modlitwa ludzka, po tych lodach droga
Myślom płynącym do Boga.
Tu dźwięk nieczysty głosu ludzi obumiera,
A dźwięk myśli płynie dalej.
Tu pierwszy zginę, jeśli niebo się zawali,
A ten kryształ powietrza, by tchnieniem rozbity,
Kręgami się rozplynie na nieba błękity
I gwiazdy w nieznajomą uciekną krajinę,
I znikną, jakby ich nigdy nie było...
Spróbuję — westchnę i zginę...

patrzy w dół

Ha! przypominasz mi się, narodów mogiło!
Oto się przedarły chmury,
Igły lodu wytrysły z chmur kłębow;
Tam las ogromny sosen i dębów
Jak garść mchu w szczelinie góry,
A ta plamka biała — blada —
To morze.
Silniej wzrok napnę — oczy rozedrę, otworzę,
Chciałbym stąd widzieć człowieka.
Tam koło jednej igły krążą orłów stada,
Jak pierścionki żałobne na perłowych lodach;
A ode mnie błękitna płynie szczelin rzeka,
Każda w jedną otchłań złata
I nikt jak w morza wodach...

Jam jest posąg człowieka na posągu świata.

O, gdyby tak się wdrzeć na umysłów górę,
Gdyby stanąć na ludzkich myśli piramidzie
I przebić czołem przesądów chmurę,
I być najwyższą myślą wcieloną...
Pomyśleć tak — i nie chcieć? o hańbo! o wstydzie!

Pomyśleć tak — i nie móc? w szmaty podrę łono!

Nie móc? to piekło!

Mogę siłą uczucia serce moje nalać,
Aby się czuciem na tłumy rozciekło

I przepelnilo serca nad brzegi,

I popłynęło rzeką pod trony — obalać?

Mogę zruszyć lawiny? potem lawin śniegi,

Zawieszono nad siołem,

Zatrzymać ręką lub czołem?

Mogę, jak Bóg w dzień stworzenia,

Ogromnej dłoni zamachem

Rzucać gwiazdy nad świata zbudowanym gmachem,

Tak by w drodze przeznaczenia

Nie napotkały nigdy kruchej świata gliny

I nie strzaskały w żegludze?

Mogę — więc pójdę! ludy zawołam! obudzę!

po chwili — z wyrazem zniechęcenia

Może lepiej się rzucić w lodowe szczeliny?...

po chwili — zrazu spokojnie, potem z zapalem

Uczucia po światowych opadały drogach...

Gorzkie pocałowania kobiety — kupilem...

Wiara dziecinna padła na papieskich progach...

Nic — nic — nic — aż w powietrza błękicie

Skąpałem się... i ożyłem,

I czuję życie!

Lecz nim myślą olbrzymią rozplonę,

Posągu piękność mam — lecz lampy brak.

Więc z ognia wszystkich gwiazd uwiję na czoło koronę,

W błękicie nieba sfer, ciało roztopię tak,

Że jak marmur, jak lód słonecznym się ogniem rozjaśni...

Potem piękny jak duch baśni,

Pójdę na zimny świat i mogę przysiąc,

Że te na czole tysiąc gwiazd i w oczach tysiąc,

Że posągowy wdzięk — narodów uczucia rozszerzy

I natchnie lud;

I w serca jak myśl uderzy,

Jak Boga cud...

Nie — myśli wielkiej trzeba z ziemi lub z błękitu.

Spojrzałem ze skały szczytu,

Duch rycerza powstał z lodów...

Winkelried dzidy wrogów zebrał i w pierś włożył,

Ludy! Winkelried ożył!

Polska Winkelriedem narodów!

Poświęci się, choć padnie jak dawniej! jak nieraz!

Nieście mię, chmury! nieście, wiatry! nieście, ptacy!

chmura znosi go z igły lodu

CHMURA

Siadaj w mgłę — niosęć... Oto Polska — działaj teraz!...

KORDIAN

rzucając się na rodzinną ziemię z wyciągniętymi rękoma wola:

Polacy!!!

AKT RZECI. SPISEK KORONACYJNY

SCENA IV

Loch podziemny w kościele Św. Jana, wkoło trumny królów polskich, w głębi mały ołtarz. Przed ołtarzem stół okrągły —

jedna lampa i krzesło. Prezes spisku sam jeden siedzi za stołem — w czarnej masce i z siwymi jak śnieg włosami... Widać schody prowadzące na górę do korytarzów kościelnych, na schodach sztyldwach widny do połowy

PREZES

sam

Ciemna jaskinio trumien, znam ja ciebie!

Nieraz w te prochy iskrę myśli kładłem,

Budziłem królów, serca ich odgadłem,

Działali... w dziejach jak na jasnym niebie

Nigdzie czerwone nie padały plamy. — [...]

Jaż bym tron nieskalany Polaków zakrwawił?

[...]

KSIĄDZ

Zachwiałeś duszą moją — zbudziłeś sumnienie,

Cóż rozkażesz? co robić?

PREZES

z zapalem

Wstrzymać ich, na Boga!

Niech myśl młodych ciemnicy nie przestąpi proga,

Niech spisek z czarną twarzą na świat nie wychodzi,

Bo tam na świecie białym błyszczą Boga słońce!

[...]

PREZES

Ludzie, stoję przed wami z osiwiąłą głową

I powiadam: czekajcie! [...]

PODCHORAŻY

W przeszłość patrzę ciemną

I widzę cień kobiety w żałobie — kto ona?

Patrzę w przyszłość — i widzę tysiąc gwiazd przede mną,

A cień przeszłości ku nim wyciąga ramiona;

Te gwiazdy to sztylety... Kraj nasz dawny widzę.

[...]

Więc zemsta! Nierządnicą i car Katarzyna

Zabijające oko trzymała nad nami;

Osądziła nas wartych męczeńskiego wieńca,

Wymyśliła męczeństwo... [...]

A wszystkich nas łańcuchem z trupem powiązano,

Bo ta ziemia jest trupem. Brat się wściekł carowi,

Więc go rzucił na Polskę, niech pianą zaraża!

Żębem wściekłym rozrywa. Mściciele! spiskowi!

Gdy car wkładał koronę u stopni ołtarza,

Trzeba go było jasnym państwa mieczem zgładzić

I pogrzebać w kościele, i kościół wykadzić [...]

silnie

Idźmy tam... i wypalmy ogniami na murze

Wyrok zemsty, zniszczenia, wyrok Baltazara.

[...]

PREZES

Piekielna myśl złoconym obrazom przygania,

Nie śmiałybyś zgłębić myśli — sumnienia oczyma,

Ciebie młodzieńczy zapał nad przepaścią trzyma.

Patrz, car zabity — we krwi — zabita rodzina —

Bo to następstwo zbrodni... lecz nas Bóg ukarze!

PODCHORAŻY

Z Cezara karła weźmy zemstę Rzymianina.

PREZES

A gdy jaki Antoniusz Europie pokaże
 Płaszcz skrwawiony Cezara?... i do zemsty zbudzi?
 A kiedy się na Polskę wszystkie ludy zwałą,
 Wielu przeciw postawisz wojska? wielu ludzi?
 Czym zbrojnych? Czy sztyletu zakrwawioną stałą?
 [...]

STARZEC

Zabijajcie!!!

A krew niech na mnie spada...

[...]

KSIĄDZ

On Bogu ubliża,

Sprawiedliwości boskiej...

PODCHORAŻY

Milcz, księżu! milcz, księżu!

Myśli w niebo lecącej twój wzrok nie dosięże...

Więc oto jest ogromna poświęceń nauka!

Mnie samego ten starzec nową natchnął wiarą.

[...]

Jedyną słabość zamknę w sercu tajemniczym,
 Robak smutku mię gryzie... tak że mówiąc z wami,
 Chciałbym przestać... i usiąść, i zalać się łzami;
 Lecz ten smutek — to żalność dziecinna po niczym,
 Może po kraju... Ludzie, wierzyć powinniście
 Człowiekowi, co cierpi... nie siadać pod drzewem,
 Któremu wiek spróchniałe poobrywał liście...
z rozpaczą

O gdyby lutni! ja bym was poruszył śpiewem;

[...] Mnie zapał rozrywa,

Zdaje mi się, że piersi otworzył na poły,

Że powinniście widzieć czyste serce moje...

[...] A gdy kraj ocałe,

Nie zasiądę na tronie, przy tronie, pod tronem,

Ja się w chwili ofiarnej jak kadzidło spalę!

Imienia nie zostawię po ciele spalonym,

Tylko echo... i miejsce jakiegoś wielkie! próżne!

[...]

PREZES

*zrzuca płaszcz z głowy... Wstaje i robi znak umywania rąk,
 potem mówi z wolna i poważnie*

Róbcie, jak chcecie... Lecz ja ręce z krwi umygam.

[...]

KSIĄDZ

Radzi sługa boży,

Kto jest za śmiercią cara, rzuci na stół kulę,

Kto za uniewinnieniem, niechaj grosz położy...

[...]

PREZES

Młodzieńcze, pięć kul tylko padło...

Stu pięćdziesięciu przeciw zbrodni głosowało...

[...]

KORDIAN

Pośród szlachetnych Kordian zwycięzcą zostanie.

Wy oblicza, on myśli i serce pokaże.

Kordian ma wartość w zamku tej nocy... słyszycie?

Kordian ma wartość w zamku w nocy...

*zbliży się do stoła; na kawałku papieru pisze słów kilka i
 rzuca je Spiskowym*

PIERWSZY ZE SPISKOWYCH

czyta

«Narodowi

Zapisuję, co mogę... Krew moją i życie,

I tron do rozrządzenia próżny».

SCENA VI. SZPITAL WARIATÓW

[...]

KORDIAN

Czemu twoje wyrazy tak brzęczą i huczą?

Gadaj ciszej... Czy jakiej nie umiesz modlitwy?

DOKTOR

Umieję jedną, co ludzi popycha do bitwy.

KORDIAN

Nie chcę... za głośna będzie, a może bezbożna?

DOKTOR

To modlitwa turecka, jak księżyc dwurożna,

Jednym rogiem zabija wroga, drugim siebie...

KORDIAN

Wszak potrzeba bić wrogów?

DOKTOR

Wiem o tej potrzebie...

Naród ginie, dlaczego? — aby wieszcz narodu

Miał treść do poematu, a wieszcz rym odlewał,

Aby nieliczną iskrę ognia pośród lodu

Z pieśni wygrzebał anioł i w niebie zaśpiewał.

Widzisz, jak cenię wieszczów gromowładne plemię.

KORDIAN

Nie — to nie tak... inaczej... idź z nieba na ziemię.

DOKTOR

Rozumiem. Hymn anioła w wieszcz się przelewa,

Zaśpiewał — naród ginie, bo poeta śpiewa.

[...]

KORDIAN

Łziesz, podły! Każdy człowiek, który się poświęca

Za wolność — jest człowiekiem, nowym Boga tworem.

DOKTOR

Cha! cha! wolność gancarskie koło dziś pokręca,

Dobrze mówisz, te koło nowym idzie torem,

Wyda gliniany garnek.

KORDIAN

Wyda wielkich ludzi! [...]

DOKTOR

[...]

*wola dwóch waryjatów, jeden z nich trzyma rozkrzyżowane
 ręce, drugi jedną rękę podniesioną ma do góry*

Dwóch widzisz, za lud cierpią oba;

A jak cierpią, powiedzą, abyś sam ocenił...
do waryjata z rozkrzyżowanymi rękoma
Bracie! powiedz mi, co ty za wielka osoba?

PIERWSZY WARYJAT

Jam nie osoba, jam się dawno w krzyż zamienił.
Ja byłem krzyżem w Chrystusa męce,
Do mnie zmarłego przybili;
A jam Go zamiast ćwieków unosił za ręce
Jak małe dziecię, gdy kwili.
Jestem krzyżem; gdy papież daje krzyża drzewo,
Nie wierzcie! ja mam nogi, rękę prawą, lewą,
Nic ze mnie nie ubyło, niech kto części liczy...
smutnie mówi odchodząc
Boże! odwróć ode mnie ten kielich goryczy.

DOKTOR

do Kordiana

Widzisz, on się poświęcił za lud.

KORDIAN

Zwaryjował!...

DOKTOR

do waryjata z podniesioną ręką

A ty czemuś tak ręką w niebo wygórował?...

DRUGI WARYJAT

Ciszej mów! Nieba sufit lazurowy
Trzymając na tej dłoni, zasłaniam świat cały.
Niebo, słońce, księżyc biały
Chcą upaść ludziom na głowy;
Lecz ja stoję pod nieba nachylnym stropem,
Znużony, tęskny, bezsenny.
Módlcie się do mnie, jam zbawca codzienny,
Zasłaniam ludy przed nieba potopem...
Śpijcie, ludzie! dobrej nocy!
odchodzi

DOKTOR

A cóż? to wielki człowiek! za lud się poświęcił!

KORDIAN

To waryjat!...

DOKTOR

Błudnierstwa rzucasz z ustnej procy!

KORDIAN

To waryjaty oba! i tyś sam mózg skręcił.

DOKTOR

A cóż wiesz, że nie jesteś jak ci obłąkani?
Ty chciałeś zabić widmo, poświęcić się za nic.
O! złota rybko w kryształowej bani,
Tłucz się o twarde brzegi niewidzianych granic;
Mały kryształ powietrza, w którym pluszczesz skrzela,
Jest wszystkim, a świat cały nicości topielą.

KORDIAN

Myślę.

DOKTOR

Więc świat jest myślą twoją.

KORDIAN

Cierpię.

DOKTOR

Nie myśl.

KORDIAN

Nie mogę... [...]

Szatanie!

Przyszedeś tu zabijać duszy mojej duszę;
Ostatni skarb wydzierasz, własne przekonanie;
Ostatni promień gasisz.

DOKTOR

Glinę boską kruszę...

SCENA VIII

[...]

KSIĄDZ [...]

Zasadzę różę miesięczną i twojem
Nazwę imieniem... by zakwitła w chłodzie
Posępna, blada...

KORDIAN [...]

po chwili ze wzgardą

Niech się rojami podli ludzie plemią
I niechaj plwają na matkę nieżywą,
Nie będę z nimi! — Niechaj z ludzkich stadał
Rodzą się ludziom przeciwne istoty
I świat nicują na złą stronę cnoty,
Aż świat, jak obraz z przewrotnych zwierciadeł,
Wróci się w łono Boga, niepodobny
Do tworu Boga... Niechaj tłum ów drobny!
Jak mrówki drobny! ludem siebie wyzna!
Nie będę z nimi! — Niech słowo ojczyzna
Zmaleje dźwiękiem do trzech liter cara;
Niechaj w te słowo wsięgnie miłość, wiara,
I cały język ludu w te litery,
Nie będę z nimi! — Niech szubienic drzewa
W ogrodach miejskich rosną jak szpalery,
Niech się w ogrody takie tłum wylewa
Śmiechom przyjazny, a łzom nienawistny;
Niech niańki w ogród szubienic bezlistny
Prowadzą dziatki, by tam dla zabawy
Grzebały piasek krwią męczeńską rdzawy...
Nie będę z nimi! — O zmarli Polacy,
Ja idę do was!... Jam jest ów najemny,
Któremu Chrystus nie odmówił płacy,
Chociaż ostatni przyszedł sadzić grono;
A tą zapłatą jest grób cichy, ciemny;
Tak wam płacono...